

Armin Gradišnik,
ustanovnik Zaveze

Fran Kocbek,
ustanovnik Zaveze

Anton Brezovnik,
ustanovnik Zaveze

Vojteh Ribnikar,
predsednik Zaveze

Dr. Tomaž Romih,
predsednik Zaveze

Tok svetovnih dogodkov je leta 1918. velik del slovenske zemlje priključil Italiji. Slovenska učiteljska društva v zasedenem ozemlju so se skupno s hrvatskimi učiteljskimi društvi v Istri leta 1900. združila v »Zvezi slovanskih učiteljskih društev v Italiji«. Njeni ustanovitelji so bili: tržaški učitelj Anton Germek, ki jo je tudi vodil od ustanovitve do njene prisilne likvidacije leta 1926., Alojzij Hreščak, učitelj v Lokvi, in Jože Pahor, učitelj v Sežani. »Zveza« si je osnovala svoje društveno glasilo »Učiteljski list« in izdajala mladinski list »Novi rod«. Ustanovila je tudi svoj učiteljski pevski zbor. Z razpustom »Zveze« l. 1926. so prenehale tudi vse njene ustanove.

Tem kratkim obrisom zgodovine učiteljske organizacije in njenega razvoja od njenih prvih začetkov do danes naj sledi še kratak prikaz njenega dela.

Sile, ki so sprožile v učiteljskih vrstah gibanje združevanja, t. j. ureditev gmotnega, družbenega in pravnega vprašanja učiteljstva, so določile tudi osnovno nalogo organizaciji, ki si jo je ustanovil stan predvsem v zaščito lastnega položaja. Učiteljska organizacija je zato v prvi vrsti borbena formacija učiteljskega stanu. Zaradi tega je tudi vso dobo svojega obstoja dosledno in odločno branila učiteljeve človečanske, družbene in državljanske pravice. Borila se je, da se mu ustvari pravna sigurnost in se vsa zakonodaja izvede tako, da bo imel v njej pri svojem delu in za to delo potrebno oporo. Ker pa more učitelj kljub gornjim pogojem uspešno vršiti svoje težke in odgovorne naloge le tedaj, če je prost morečih skrbi za svojo in eksistenco svoje družine, se je organizacija vedno prizadevala, doseči tudi izboljšanje njegovega gmotnega položaja. Pri vsem tem njenem delu in stremljenju jo je vedno najzdatneje podpiralo njeno glasilo »Učiteljski tovariš«, ki je že 79 let javna tribuna učiteljskih pravic in zahtev. »Učiteljski tovariš« je najstarejši obstoječi slovenski list sploh in gre torej učiteljstvu častno mesto tudi na področju našega novinarstva.

Slovensko učiteljstvo je bilo pred 50 leti ob ustanovitvi skupne organizacije v skrajno slabem gmotnem in socialnem položaju. Navsezadnje zgolj nase in svojo lastno moč, je začelo sedaj kaj kmalu stvarno misliti na izboljšanje svojih težkih razmer. Iz organizacije je zrasla iniciativa in z njenim delom in pomočjo si je ustvarilo učiteljstvo v teku let celo vrsto solidnih gospodarskih in socialnih ustanov. Plod tega dela so: »Učiteljska samopomoč« in »Samopomoč za učiteljske otroke«, trije učiteljski domovi: v Ljubljani, Mariboru in Rogaski Slatini, »Dom učiteljic v Ljubljani«, dva denarna zavoda v Ljubljani in Celju in »Učiteljska tiskarna v Ljubljani« s knjižarno in podružnico v Mariboru. Zbirajo pa se tudi že sredstva za učiteljsko okrevališče v Omišlju na Krku. Vseh teh 10 ustanov si je zgradilo učiteljstvo v teku ne polnih 50 let samo, brez vsake tuje pomoči.

Največjo skrb in pažnjo je posvečala slovenska učiteljska organizacija v vsej dobi svojega obstoja slovenski šoli in njenemu razvoju. V spoznanju, da je najvažnejši činitelj v našem šolstvu učitelj kot osebnost in učiteljstvo kot stan, si je nenehno trudila doseči ostvareitev tistih pogojev, ki bodo učitelja postavili v položaj, da bo z uspehom delal na izgraditvi in razvoju našega šolstva. Od tod prvenstvena njena skrb in delo za razširitev splošne in poglobitve strokovne izobrazbe učiteljstva in zato tudi vsa njena borba za ureditev pravnega in gmotnega položaja učiteljskemu stanu. V teku 50 let je njeno delo po višji izobrazbi učiteljstva parokrat uspelo, vendar uspehi niso nikdar zadovoljili. Delo učitelja, duhovno izoblikovati otroka, t. j. najdražje in najplemenitejše, kar narod sploh premore, je tako važno, da je upravičen klic učiteljstva po akademski izobrazbi. Organizacija pa tudi sama neposredno skrbi za učiteljevo izobrazbo. Prireja strokovna in splošna kulturna predavanja, izobraževalne tečaje in ankete. Razširitev pedagoškega znanja in poglobitvi v pedagoška vprašanja šolske prakse služi »Popotnik«, ki ga izdaja organizacija. »Popotnik« izhaja 60 let in je najstarejši in edini samo pedagoški slovenski list.

Vedno je delala organizacija tudi na vseh drugih vprašanjih, ki zadevajo šolo. Predvsem si je prizadevala doseči v šolski zakonodaji take določbe, ki bodo ustrezale vsem stremljenjem šole po napredku. Skrbela je za sestavo dobrih pedagoških in mladinoslovnih izsledkom ustrežajočih učnih

načrtov, za dobre šolske knjige in učila. Z uvedbo šolskih radio ur, ki jih organizira in vodi poseben njen odsek, je mnogo doprinesla k poživitvi pouka.

Pa ne samo za osnovno, tudi za nadaljevalno šolstvo je vedno skrbela. V njenem okrilju so obstajali posebni odseki za kmetijske in gospodinjске ter trgovske in obrtno nadaljevalne šole, vsak s svojimi posebnimi nalogami.

Ko motrimo danes vse to delo, mirno in z vso stvarnostjo lahko trdimo, da je današnja visoka raven našega šolstva plod požrtvovalnega dela slovenskega učiteljstva.

Slovenska učiteljska organizacija se ne nikdar v teku svojega obstoja ni omejevala na področje stanovskega dela. Vedno je čutila za svojo primarno dolžnost, neposredno služiti interesom svojega naroda. Predvsem sta slovensko učiteljstvo in njegova organizacija v vseh časih odločno odbijala vse poizkuse, oropati slovenski narod njegove narodne individualnosti. Val germanizacije, ki je ob koncu preteklega stoletja grozil preplaviti slovensko zemljo, je bil s pomočjo učiteljstva in ob njegovem delu ustavljen in razbit. Da smo ohranili naše današnje narodnostne meje, gre zato v veliki meri zasluga tudi slovenskemu učitelju in organizaciji, ki mu je dajala moralno oporo in napatke za delo, je pa to delo po svojih močeh tudi materialno podpirala.

Tudi po osvobojenju in zedinjenju učiteljska organizacija in slovensko učiteljstvo nista nikoli smatrali, da je ta nacionalna naloga končana. Vso skrb sta tudi nadalje posvečali vzgoji krepkih narodno zavernih značajev. Vedno in požrtvovalno sta delali za dviganje narodne zavesti in narodnega ponosa med našim ljudstvom in se borili proti raznarodovanju in proti odtujevanju našega človeka slovenski narodni in jugoslovanski državni skupnosti. Če kateri stan, potem je učiteljski stan tudi v tem oziru storil svojo dolžnost. Za sistematično izvajanje narodno-obrambne dela je imelo in ima učiteljstvo še danes pri organizaciji svoj odsek.

Za potrebe svojega naroda je imelo slovensko učiteljstvo vedno polno razumevanje. V zavesti, da se moreta šolstvo in prosveta razvijati le v gospodarsko dobrih razmerah, je učiteljska organizacija v svoj program prevzela tudi skrb za vzgojo učiteljev gospodarskih delavcev. Sama je prirejala vrtnarske, zadružno gospodarske in knjigovodske tečaje in izposlovala, da so se taki in kmetijski tečaji za učiteljstvo prirejali tudi iz javnih sredstev.

Poleg tega pa je vedno podpirala in tudi danes podpira delo številnih nacionalnih, kulturnih, socialnih in zdravstvenih organizacij.

80. LETNIK „UČITELJSKEGA TOVARIŠA“

»Učiteljski tovariš«, ki je najstarejši še izhajajoči slovenski list, stopa z današnjo številko v svoj 80. letnik. Istočasno, ko proslavlja slovenska učiteljska organizacija 50-letnico svojega obstoja, praznuje svoj častni jubilej tudi njeno stanovsko politično glasilo. Teško bi bilo podati povsem jasno sliko razvoja in dviga tega lista, smeri in borb, ki so tekom zadnjih osmih desetletij odmevale iz njega. Vsaka doba je dala listu svoj pečat, vsak urednik več ali manj svoje individualne zmožnosti in tudi smer, a od onega časa, ko je postal glasilo učiteljske organizacije, je mogel zastopati le njeno smer in zagovarjati le njeno delo.

Ves mogočni razvoj in dvig učiteljskega stanu v Sloveniji in razvoj njegove organizacije se zrcali iz posameznih letnikov »Učiteljskega tovariša«. Vsa prizadevanja in borbe učiteljstva tako za narodni, kulturni, gospodarski in socialni napredok slovenskega naroda, šolstva in učiteljstva imajo svoj odmev v tem glasilu, ki je ves čas svojega obstoja bilo v službi naroda, njegovega šolstva in učiteljskega stanu.

Najbolj pregledno, toda v zelo zgoščenih obliki je podano poročilo o razvoju tega lista do l. 1910. v članku »Pol stoletja«, ki ga je spisal Branistan in je priobčen v »Učiteljskem tovarišu« ob njegovem 50 letnem jubileju 7. januarja 1910. V tem članku je orisana doba prvih petih urednikov sledeče:

»Tema je vladala slovenskemu šolstvu in učiteljstvu pred dobo nastopa »Učiteljskega tovariša«. Kakor četa brez gospodarja je ta-

Slovenski učitelj je vedno delal tudi izven šole. Deloval je pri prosvetnih, gospodarskih, narodno - obrambnih, dobroteljskih in drugih društvih, ki jih je često tudi sam ustanavljal. Vse to delo je bilo dolgo prepuščeno poedincu samemu, ki ga je opravljal po lastni uvidevnosti. Da bi rodilo izvenšolsko delo čim več uspehov, ga je bilo treba posplošiti, organizirati in sistemizirati. Organizacija je s tem namenom kmalu po ustanovitvi Jugoslavije ustanovila poseben odsek. Izkušnje pri delu samem so odsek prisilile, da je svoj program izpreminjal in izpopolnjeval. S tem v zvezi se je izpreminjalo tudi ime odseka. Prvotni »Prosvetni odsek« se je izpreminil v »Odsek za izvenšolsko delo«, pozneje v »Klub prijateljev vsake kulture« in slednjič v »Učiteljski pokret«. Program Učitelj. pokreta je sociološki študij otroške okolice in somatološko ter psihološko proučevanje otroka v tej zvezi. Iz teh študijskih zaključkov samo po sebi izhajajo konkretne naloge za izvenšolsko delo učitelja v kraju službovanja. Učiteljstvo spoznava potrebo dela predvsem na gospodarskem polju. Iz gospodarskega dela naj raste in izhaja tudi kulturno delo. Za organizacijo in sistemizacijo izvenšolskega dela med učiteljstvom izdaja učiteljska organizacija poseben list »Prosveta«, ki je zaključila letos svoj 9. letnik.

Od svoje ustanovitve dalje posveča organizacija vso skrb dobri mladinski literaturi. Leta 1895. je ustanovila »Knjižnico za mladino«, leta 1906. »Jan Legovo knjižnico« in pozneje »Mladinsko knjižnico«. Leta 1900. je začela izdajati mladinsko revijo »Zvonček«. Po opustitvi »Zvončka« je organizirala l. 1928. v svojem okrilju posebno mladinsko založbo »Mladinsko matico«. Ta izdaja mesečno revijo »Naš rod« in letno redno 3 do 4 knjižice. »Naš rod« in publikacije Mladinske matice so najbolj razširjena mladinska izdavanja in dosežajo najvišjo naklado od vseh mladinskih listov v Jugoslaviji. Po svoji kvaliteti dosegajo višino najboljših mladinskih izdaj velikih narodov. V teku 11 let je razširila Mladinska matica med slovensko mladino knjig v skupni nakladi nad 1.200.000 izvodov.

Važnost Mladinske matice pa ni samo v tem, da skrbi naši mladini za dobro knjigo. Važno kulturno misijo vrši tudi zlasti s tem, ker vzgaja nov rod mladih mladinskih pisateljev in umetnikov-illustratorjev.

Slično nalogo kot Mladinska matica na literarnem, ima »Učiteljski pevski zbor« na polju vokalne glasbe. Pri njem sodelujejo učitelji in učiteljice iz vseh predelov Slovenije, zato nalaga njegovo vzdrževanje organizaciji velikih gmotnih žrtev, terja pa te žrtve in mnogo truda in napora tudi od

pevcev in pevk samih. Zbor goji predvsem slovensko in jugoslovanska narodno in umetno pesem. Sam naroča in zalaga tudi nove skladbe, s čimer v znatni meri pomaga razvoju in dvigu naše glasbene produkcije. Poleg tega skrbi za izdajo mladinskih pesmaric, za organizacijo mladinskih pevskih zborov in za vzgojo pevovodij.

Učiteljstvo se je vedno zavedalo tudi tega, da je člen velike družine državnih nameščencev. Imelo je polno razumevanje za potrebe drugih nameščenskih strok in stanov. Učiteljska organizacija je vzdrževala prijateljske stike z vsemi drugimi stanovskimi organizacijami, jih podpirala v njihovih posebnih zahtevah, v primerih potrebe pa je vedno z njimi vred ramo ob ramo stala v borbi za skupne interese. Časten delež je zato doprinesla tudi pri delu za skupne pridobitve državnih uslužbenecv.

Če pregledamo danes, ko se ob proslavi 50 letnice oziramo nazaj, vse delo organizacije, vidimo, da skoraj ni področja našega javnega življenja, na katero bi slovenska učiteljska organizacija ne bila prenesla svojega delovanja. Na nacionalnem, narodno-obrambnem, gospodarskem, kulturnem, šolskem, pedagoškem, stanovskem in stanovsko gospodarskem in socialnem polju, povsod se je požrtvovalno, častno in z uspehom uveljavljala. S tem delom je ustvarila dobrine učiteljskemu stanu, v še večji meri pa svojemu narodu.

Za vse, kar smo učitelji z doletnim organiziranim delom dosegli in kar danes imamo, gre v prvi vrsti zasluga tistim že pokojnim in živim tovarišem, ki so nam pokazali pravo pot za naše delo. Snovalcem prvih učiteljskih društev, buditeljem učiteljske zavesti, tvorcem skupne učiteljske organizacije, borcev za naše pravice in vsem tistim številnim neimenovanim in neznanim učiteljem in učiteljicam, ki so kakor koli pomagali pri izgraditvi organizacije in pri njenem delu za dosego zastavljenih smotrov, bo naša hvaležnost in hvaležnost bodočih učiteljskih generacij trajen spomin.

Imena Andrej Praprotnik, Mihael Nerat, Franc Kocbek, Armin Gradišnik, Anton Brezovnik, Dr. Tomaž Romih, Vojteh Ribnikar, Anton Germek in vseh drugih neimenovanih učiteljskih organizatorjev in voditeljev bodo trajno blestela v zgodovini slovenske učiteljske organizacije.

Zahvala pa gre tudi vsem učiteljem in učiteljicam, ki so doprinašali in doprinašajo žrtve za našo skupno stvar, vsem, ki so s svojim delom pripravljali boljše usode sedanji učiteljski generaciji, in vsem ki stoje danes srečni dela in ustvarjajo pogoje za še lepšo usodo bodočih učiteljskih rodov.

Metod Kumelj.

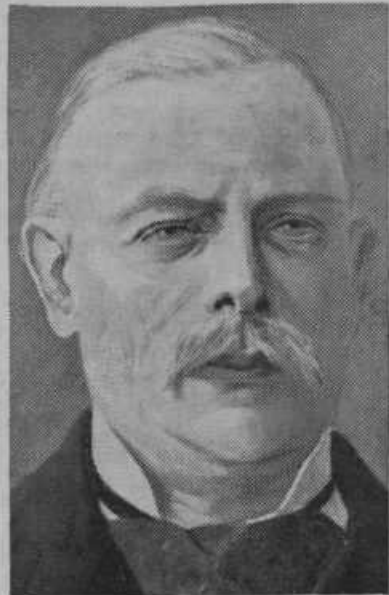
nost, kje naj se začno dajati pravice tudi slovenskemu učiteljstvu. V stremljenju za povzdigo šolstva se zrcali duša in mišljenje pravega učitelja, ker v šolstvu bo izkušal realizovati vse svoje ideale in jih tako udeležiti narodu v korist. Odločno in vestno je Praprotnik služil temu načelu in svoje nazore je uveljavljal v prvi (od 1861. do 1873.) in drugi (od 1882. do 1890.) svoji uredniški dobi »Učiteljskega tovariša«, ki je z njim bodril svoje tovariše k delu.

... Stanovsko glasilo je okrepilo in javnost pomnožila narodno zavest učiteljstva, ki je tvorilo močan jez med šolo in javnim navalom nanjo. Spoznali so nemški aristokrati, da preko učiteljstva ne morejo priti do šolstva in vplivati nanje. Njih doba se je bližala koncu. Z vso ljutostjo so se zagnali v narodno čuteče in delajoče učiteljstvo; preganjanje se je vršilo v najširših mejah; korupcija, terorizem, denunciantstvo itd. — to so bila njih sredstva; javen pritisk je bila usoda vsega slovenskega narodnega učiteljstva.

... Vpliv nemškega nasilja se je pokazal tudi pri uredništvu našega glasila. Andrej Praprotnik je bil tedaj tudi zastopnik učiteljstva v deželnem šolskem svetu. Ljute boje je imel tu prestajati, ko je moral braniti slovensko šolstvo pred njega tlačilci in krepko je moral braniti slovensko šolstvo in zagovarjati njega pravice v svojem glasilu.

... Strogo so pazili na pisavo »Učiteljskega tovariša«, da bi s tem potlačili Praprotnika pod poostreni tiskovni zakon, ga tako spravili iz deželnega šolskega sveta in tu potem

samovoljno gospodarili. Toda Praprotnik se ni vdal pritisku in je bil previden, zato je začasno oddal uredništvo »Učiteljskega tovariša« Mateju Močniku, ki je v njem od leta 1873. do leta 1882. vestno in pogumno branil pravice in koristi slovenskega šolstva; Praprotnik jih je pa brez skrbi dalje zagovarjal v deželnem šolskem svetu, kjer je deloval 24 let. Ko so se razmere ublažile, je prevzel uredništvo zopet sam.

Andrej Praprotnik,
ustanovitelj in dolgoletni urednik
»Učiteljskega tovariša«

Toda z letom 1926. v borbi za Deklaracijo je ta vpliv ponehal in »Učiteljski tovariš« je postal resno stanovsko politično glasilo slovenskega dela združenega jugoslovanskega učiteljstva.

Morda ne bo neumestna ugotovitev, da se je začelo naše glasilo vmešavati v strankarsko politične boje v času uredniške dobe Jakoba Dimnika, a opustilo to prakso in prešlo na izključno stanovsko politično smer v času, ko je urejeval »Učiteljskega tovariša« njegov sin Ivan Dimnik.

Razgibanost, ki jo je prinesla v učiteljske vrste deklaracijska borba, se pozna v našem listu ves čas obstoja društva in lista »Edinstvo«, osnovanega po onem delu učiteljstva, ki se v začetku ni strinjalo z deklaracijsko smerjo naše organizacije.

Zaradi močnega vpliva zakonskih določb te dobe so bile trenutno razmere v organizaciji precej mirne, ko je prevzel uredniške posele Andrej Skulj v l. 1931. in jih vodil do decembra 1934. Toda prav v času njegovega uredniškega udejstvovanja je bila glavna skupščina učiteljskega združenja v Ljubljani. Ob tej priliki je moral biti proti urednikovi volji v »Učiteljskem tovarišu« priobčen članek taktičnega predsednika Damjana Rašiča: »Dve ideologije«, ki je povzročil v glavnem odboru JUJU precejšnjo krizo. V isti čas spada tudi prvi poskus snovanja učiteljskih strankarsko političnih klubov, kar pa je bilo preprečeno prav zaradi odločnega načelnega stališča slovenskega učiteljstva in njegovega glasila.

Po imenovanju Andreja Skulja za banskega šolskega nadzornika je bilo poverjeno urejevanje »Učiteljskega tovariša« Vekoslavu

Mlekužu. Z izjemo enoletnega presledka, ko je moral zaradi znane prepovedi te posele opustiti in jih je vodil Ivan Kocjančič, a po njegovem odstopu je uredil tri številke tudi Alojzij Bučar, urejuje Mlekuž naše glasilo še danes.

Ta poslednja doba se odraža v listu predvsem v navajanju in vzgajanju članstva k priznavanju in spoštovanju deklaracijskih načel, v vzgajanju značajev med učiteljstvom in v borbi za izpremembo prosvetne personalne politike, ki se vleče kot rdeča nit skozi vso to dobo. Izrazita postaja tudi borba za učiteljsko čast, njegov ponos in ohranitev njegovega značaja. Svoj močan odmev ima v listu tudi borba za naše gnotno osiguranje in priznanje enakih pravic vsemu učiteljstvu, ne glede na spol. Depolitizacija šolstva, poglobljeno delo za gospodarsko osamosvojitvev stanu, pa tudi vsa druga vprašanja zadevajoča šolo, učiteljstvo in prosveto, se obravnavajo v uvodnih in drugih načelnih člankih našega glasila.

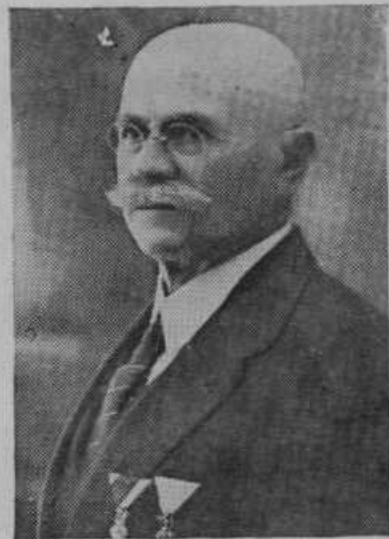
Nemogoče je v tako kratkem članku podati točno sliko razvoja »Učiteljskega tovariša« in njegovega pomena za narod, njegovo šolstvo in učiteljstvo, toda eno se lahko ugotovi, da mu, kot glasniku narodnih, splošno kulturnih, šolskih in učiteljskih težav in potreb, nihče ne more odrekniti zaslug in priznanja.

Dolgo vrsto let že služi učiteljskemu stanu v njegovi pravici, toda težki borbi, in ko prestopa v svoj 80. letnik, želimo, da bi tudi v bodoče služil istim smotrom, kot doslej.

—ž.

Nekaj spominov Luke Jelenca

Ob proslavi 50 letnice skupne slovenske učiteljske organizacije smo smatrali za potrebno napisati tudi šolskega ravnatelja v p. g. Luko Jelencu, da nam pove nekaj svojih spominov.

Luka Jelenc,
dolgoletni predsednik »Zaveze«

Kljub svojim 83. letom je dolgoletni predsednik »Zaveze« in pozneje poverjenik UJU Luka Jelenc še krepak in delaven. Na vrtu »Učiteljske tiskarne« se še vedno okretno giblje med gredicami in skrbi, da zelenjava dobro uspeva. Pri tem njegovem — morda sedaj najljubšem — opravilu se ga sreča. Domenila sva se za razgovor, v katerem naj bi mi povedal nekaj iz spominov na svoje delo v učiteljski organizaciji.

Ko sem ga drugi dan obiskal, je takole potekel najin razgovor:
Letos je minilo 50 let od ustanovitve »Zaveze slovenskih učiteljskih društev«. Ali ste se že ob ustanovitvi udeleževali v njej?

— Ne! Med ustanovnike »Zaveze« se ne morem prištevati. V odbor sem bil namreč izvoljen šele l. 1890. na občnem zboru v Celju, a predsedstvo mi je bilo poverjeno na »Zavezinem« občnem zboru v Novem mestu l. 1895. Ze takoj po ustanovitvi te tako važne in takrat nad vse potrebne učiteljske organizacije sem se kot mlad učitelj začel zanimati za njena načela, deloval sem za njeno uveljavljanje in pred vsem za njene uspehe. Morda je bil prav to vzrok, da so me tovariši volili v njen odbor in mi nato poverili tudi predsedstvo.

Kako se je razvijala »Zaveza« pod Vašim predsedstvom? Ali ste imeli dobre sodelavce?

— Prva leta razvoja so bila dokaj težka, je potožil. Odbor »Zaveze« je bil po pravilih sestavljen iz predsednika in dveh podpredsednikov, dveh tajnikov, blagajnika in osmih odbornikov. Vsi smo bili iz raznih krajev Slovenije. Niti ožjega odbora ni bilo na sedežu društva, čeprav so to zahtevala pravila, ki jim je bilo v tem pogledu ustreženo le prvo leto. Pozneje so bili vsi odborniki iz podeželja. Razumeli boste, da je bila tudi ekspeditivnost organizacije temu primerna. Seveda se v tistih časih tudi ni zahtevalo od »Zaveze« toliko in ni imela takega stališča in dela kot ga ima učiteljska organizacija danes.

Za moje sodelavce bi radi vedeli! Bilo jih je mnogo, toda med najizrazitejše že v prvih letih svojega udejstvovanja, ki so mi ostali živo v spominu štejem M. Nerata, prvega urednika »Popotnika«, Armina Gradišnika in Frana Kocbeka oba ustanovnika »Zaveze«, Franca Luznarja dolgoletnega blagajnika in Vilibalda Rusa tajnika društva. Vekoslav Strmška, Dragotina Česnika in pozneje tudi Engelberta Gangla, dolgoletnega urednika »Učiteljskega tovariša«. Bila jih je še dolga vrsta, toda če bi Vam hotel naštevati vse, bi imeli v članku premalo prostora.

Pogovor je nanesel tudi na nebitvene podrobnosti, a kmalu sva bila zopet pri stvari. Katera vprašanja so bila v dobi Vašega predsednikovanja za učiteljstvo in organizacijo najbolj pereča?

Zamislil se je nekoliko preden je začel pripovedovati:

— Mnogo je bilo vprašanj. Učiteljstvo se je že od ustanovitve »Zaveze« zanimalo za najrazličnejša javna vprašanja, toda narodna stvar nam je bila najbolj pri srcu in z njo v nerazdružni zvezi je bilo vprašanje dviga slovenskega šolstva in gnotno vprašanje tedanjega učiteljstva. Težko je bilo, ko so nas pred vojno s podeljevanjem doklad delili v dve vrsti učiteljstva.

Kakšne in katere vidne uspehe je takrat izvojevala organizacija?

— Težko vprašanje, je vzdihnil. — Združili smo vse učiteljstvo v enotno organizacijo. In prav to je bilo največjega pomena za takrat tako važen pravilen razvoj slovenske narodne misli in zavesti. Enoten nastop učiteljstva je pripomogel do postopne ureditve šolstva in tudi reševanja vprašanja učiteljskih plač. Sicer smo v gnotnem pogledu dosegli le spremembo krajevnega sistema v osebni sistem, to je, da niso bile plače za vsak kraj drugačne, marveč so bili določeni trije razredi učiteljskih plač. Toda pravo rešitev gnotnega vprašanja je dosegla organizacija šele po

Anton Gnus, Dol:

Ob 50 letnem jubileju

V času avstrijskega konkordata, t. j. pred letom 1869., se je moglo pri nas sicer govoriti o šoli in učiteljih na Slovenskem, pojava: slovenska šola, slovenski učitelj, pa sta bila neznana. Redke so bile šole, ki so se nahajale le v mestih, trgih in nekaterih večjih vaseh. Šolske obveznosti ni bilo. Šolo so obiskovali le posamezni otroci zavednejših in premožnejših staršev. Ogromna večina otrok pa je ostala brez pouka. Narod sam je bil nepismen, neveden, zato na milost in nemilost izpostavljen kvarljivim vplivom in izkoriščevanju. Učitelji te dobe — večina brez vsake prave izobrazbe — saj ni bilo kakih šol, kjer bi se lahko usposobili za svoj vzvišen poklic, so bili brez vsakih zakonitih pravic, brez urejenih službenih prejemkov in povsem odvisni od dobre volje krajevnih močtev.

V navedenem letu pa se je izvršil v tem pogledu temeljit preobrat. Nov avstrijski šolski zakon je dal tako narodni šoli, kakor učiteljstvu teh šol, popolnoma novo osnovo. Rekli bi: ustvaril je novo šolo, šolo za narod, t. j. za vse sloje in stanove. Ustanavljanje šol je bilo predpisano v vseh krajih in povsod, kjer so bili za to dani pogoji, t. j. dovoljno število otrok in kjer je bilo vzdrževanje šole zagotovljeno. Poset šole je bil za vse otroke obvezen, pouk brezplačen. Šola je postala državna ustanova, učitelj — važen činitelj človeške družbe. V posebnih šolah, učiteljskih, se je pripravljala na svoj poklic. Izboljšalo se mu je gnotno stanje, pridobil je na ugledu in obetala se mu je lepša bodočnost. Šele od te dobe naprej moremo govoriti o slovenski šoli in slovenskem učitelju.

Novi zakon je natančno določal dolžnosti in pravice učiteljev. Šolske oblasti so sicer strogo pazile na to, da so učitelji izpolnjevali vestno in točno svoje dolžnosti, kazale pa niso nikake prave volje, priznati jim zakonite pravice. V tem je pač največje trpelo učiteljstvo od predstavnikov šolskih oblasti v slovenskih pokrajinah, ki so bili največkrat tuji in narodovi nasprotniki.

Najbolj sovražno pa so nastopali proti najvestnejšemu slovenskemu učitelju, ako se je opogumil vztrajati mladino v šoli v narodnem duhu, izven šole pa poseči kot svoboden državljan v občinske in politične zadeve. Najmilejši pridevek za takega učitelja je bil: »državi nevaran element«.

osvobojevanju, ko je prosvetni minister Svetozar Pribičević odločil prevedbo učiteljstva v rang državnih uradnikov II. kategorije. Seveda smo to dosegli po težki borbi in z nešteti intervencijami.

V času mojega predsedništva smo uredili tudi vprašanje Zavezinih listov. »Učiteljski tovariš« je postal šolsko političen in »Popotnik« pedagoški list. Ustanovili smo mladinski list »Zvonček«, ki ga je urejeval Engelbert Gangl. Znano Vam je, da smo izdajali tudi mladinske knjige.

Za stanovske gospodarske in socialne ustanove so bili takrat postavljeni trdni temelji. O tem pričajo danes Učiteljska tiskarna, Učiteljski dom v Ljubljani, Učiteljska Samopomoč i. dr.

Kako je bilo s snovanjem jugoslovanske in slovenske učiteljske zveze?

— »Zaveza slovenskih učiteljskih društev« se je pozneje spremenila v »Zavezo avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«, ker smo s tem preimenovanjem računali na pristop dalmatinskega učiteljstva. K odkritju Prešernovega spomenika v Ljubljani je prišel tudi urednik »Prosvete«, Jovan Jovanović, učitelj iz Kragujevca. V svojem listu je nato propagirjal večkratne sestanke, prireditve in tudi razstave srbskega in slovenskega učiteljstva. In ob proslavi 25 letnice Udrženja srbskega učiteljstva v Beogradu l. 1908. je bila sprožena misel osnovanja Jugoslovanske učiteljske zveze, ki pa na žalost zaradi prevelikih ovir ni bila realizirana. Pač pa je bila v Pragi l. 1908. osnovana Zveza slovenskega učiteljstva v Avstriji.

Kako pa je bilo s snovanjem Udruženja jugoslovanskega učiteljstva?

— Po osvobojevanju smo pri vodstvu Zaveze takoj spoznali potrebo po osnovanju enotne učiteljske organizacije za vso Jugoslavijo. Ni bilo lahko — težka je bila borba, premostiti smo morali nešteto zaprek preden je prišlo do ustanovnega občnega zbora leta 1920. Pravila, ki jih je predlagala »Zaveza«, je izdelal tov. Engelbert Gangl. Mnenja so bila na kongresu zelo deljena in le odločnemu nastopu slovenske delegacije, ki sem jo takrat vodil jaz, gre zahvala, da je bilo udruženje osnovano.

Se zadnje vprašanje: Kako dolgo ste bili predsednik učiteljske organizacije in zakaj ste odstopili?

Njegov pogled, kot da zre v davno preteklost, mi je razodel, da mu to vprašanje ni najprijetnejše, vendar je odgovoril.

— Polnih 30 let sem stal na čelu slovenske učiteljske organizacije. Dolga in odločna je bila moja borba za narodne in učiteljske pravice. — Uspehe naj presojajo drugi. —

Umaknil sem se iz UJU in podal ostavko na mesto poverjenika ob začetku deklaracijske borbe. Nisem se mogel strinjati z načinom, kako se je hotelo izvesti sprejetje Deklaracije v organizaciji. Tudi sem čutil v njej obsojdo načina vsega svojega dela za koristi učiteljskega stanu.

Z »Edinstvom« sem še nekaj časa sodeloval, a sem se po dolgoletni borbi in delu končno umaknil v pokoj tudi kot organizacijski delavec. Neprijetnosti, ki sem jih imel, prepuščam pozabljenju.

Krepko mi je še stisnil roko in poslovala sva se.

V. M.-ž.

... Uredništvo »Učiteljskega tovariša« je prevzel Andrej Zumer, ki ga je urejeval od leta 1890. do 1894. Ta uredniška doba je bila deloma mirna in slovensko šolstvo se je mirno razvijalo pod blagodejnim vplivom »Učiteljskega tovariša« in v rokah slovenskega učiteljstva.

... Toda doba četrtega urednika »Učiteljskega tovariša« Jakoba Dimnika, ki je list urejeval od leta 1894. do leta 1903., ni ostala povsem mirna. Učiteljstvo je zadobilo s kulturnim vplivom tudi politični vpliv. Ostalo je zvesto napredku šolstva in kulture in je zato prišlo v konflikt s principi in načeli klerikalne stranke.

Leta 1896. je bilo učiteljstvo napadeno od klerikalne strani, in od tedaj naprej se je pričel bojevati »Učiteljski tovariš« tudi politično za korist šolstva ter se je razvil polagoma v šolsko-politiški list. Njega pedagoško-didaktično vsebino je pa prevzel »Popotnik« in tako obvaroval notranji razvoj šolstva momentanih političnih vplivov.

... Do viška že prihaja ta boj, in že od Novega leta 1903. ga vztrajno bije naše glasilo pod uredništvom Engelberta Gangla za pravice učiteljstva in dobrobit šolstva. Kakor nekaj nemštvo v nacionalnem boju za šolstvo, tako se je sedaj klerikalizem v političnem boju z vso ljutostjo zagnal v učiteljstvo.

... Ravno ta gonja je zopet ojačila našo stanovsko zavest. Slovensko šolstvo se razvija na podlagi širše nacionalne ideje. Ob vzajemnosti in skupnih kulturnih stremljenjih učiteljstva tvori šolstvo gotovo bistveni del našega delovnega programa. Zavedajoč se tega, stopa učiteljstvo naprej, da razvije šolstvo do najpopolnejše oblike in ga napravi za vzgojitelja samostojnega in svobodnega človeštva.

Tako poroča Branistan.

Od jubilejnega leta dalje nastopajo za urednika in za list še težji, a tudi pomembnejši časi. S politično borbo so se stopnjevale tudi neprijetnosti, ki so dosegle svoj višek ob izbruhu svetovne vojne l. 1914. »Učiteljski tovariš« je prišel na črno listo kot srbofilski list. Izdana je bila celo posebna okrožnica s pozivom na lokalna oblastva in posamezne pristaše režima, naj javljajo vse naročnike »Učiteljskega tovariša«, ki so bili nato vsi zaznamovani kot nezanesljivi prevratni elementi.

Ker je moral takratni urednik Gangl k vojakom, je med vojno urejeval list Luka Jelenc. Cenzura je bila v teh letih nad vse stroga in je menda še prav posebno pazila na pisanje tega učiteljskega lista; neštete bele liste, ki izpolnjujejo prostor med tekstom posameznih števil, pričajo o njeni »velikodušnosti« do stanovskega glasila slovenskega učiteljstva.

Koncem leta 1918. je prevzel Engelbert Gangl ponovno uredništvo lista in ga urejeval do srede leta 1919. Zaradi imenovanja za višjega šolskega nadzornika se je odpovedal uredniškim poslom.

Duh največjega spontanega navdušenja žari iz člankov »Učiteljskega tovariša« ob našem narodnem osvobojevanju in zedinjenju. Učiteljstvo, ki je v veliki meri sodelovalo pri predpripravi in utiralo pota novim dogodkom je dalo duška svojim čustvom in se tudi z vneto lotilo težavnega dela, ko se je urejevalo vprašanje naše severne meje.

Doba resnega dela in ustvarjanja v svobodni domovini je polagoma zatemnila začetno navdušenje. Velike in težke naloge so bile zastavljene novemu uredniku Ivanu Dimniku. Od l. 1919. dalje je urejeval »Učiteljskega tovariša«. Snovanje Udruženja jugoslovanskega učiteljstva, nov uradniški zakon, borba za enoten učni načrt, deklaracijska doba, vse to so važni problemi, ki so nekaj let polnili stolpce našega glasila in so zato razgibali vse učiteljstvo.

Po osnovanju UJU se je učiteljstvo tudi v organizaciji še nekaj let bavilo s strankarsko politično borbo, katere vpliv se je v tej dobi še močno odražal v učiteljskem glasilu.